

Alchemie

aan de Amstel

over hermetische geneeskunst

Cis van Heertum

BIBLIOTHECA PHILOSOPHICA HERMETICA

**Alchemie aan de Amstel:
over hermetische geneeskunst**

De tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt door bruiklenen uit de collecties van Museum Boerhaave, Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE), Hester Albach en Cis van Heertum

Bibliotheca Philosophica Hermetica
Bloemstraat 13-19
1016 KV Amsterdam

www.ritmanlibrary.com

Hermes reeks nr. 23

Omslag: Verbeelding van de *Triumph-Wagen Antimonii* door Burghard de Groot, zie nr. 45

Alchemie aan de Amstel

over hermetische geneeskunst

Catalogus bij een tentoonstelling

in de Bibliotheca Philosophica Hermetica

15 oktober 2012 - 17 mei 2013

Samengesteld door Cis van Heertum

Amsterdam
In de Pelikaan 2012

Colofon

Bezoekadres:

Bloemstraat 13-19

T +31 20 625 80 79

Postadres:

Bloemstraat 13-19

1016 KV Amsterdam

E bph@ritmanlibrary.nl

I www.ritmanlibrary.com

Openingstijden:

De bibliotheek is voor publiek toegankelijk van maandag tot en met vrijdag, 10:00-12:30 en 13:30-17:00

(gesloten tussen 12:30 en 13:30).

Een afspraak per telefoon of e-mail wordt op prijs gesteld.

Samenstelling: Cis van Heertum

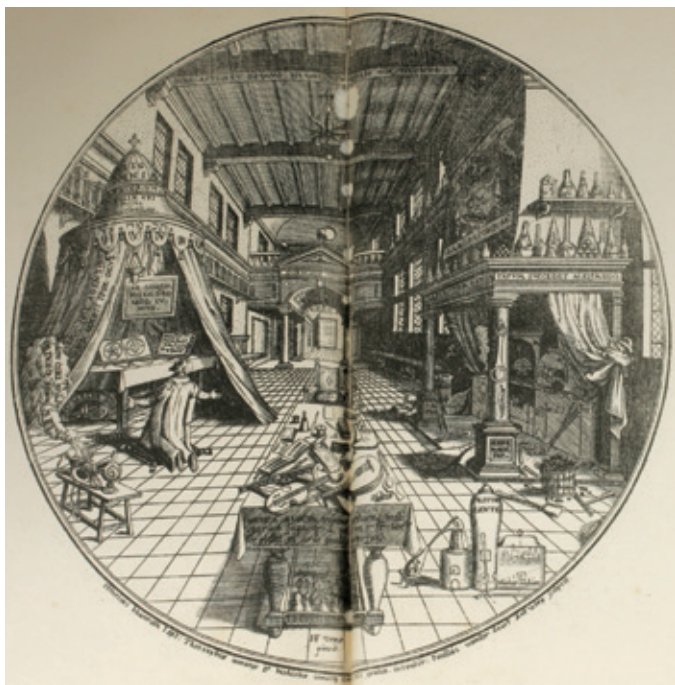
Vormgeving: Multimediation

© Bibliotheca Philosophica Hermetica

ISBN/EAN: 978-90-71608-00-1

Inhoud

Voorwoord	Esther Oosterwijk-Ritman	7
Inleiding en catalogus	Cis van Heertum	11
Geraadpleegde Literatuur		64

Heinrich Khunrath, *Amphitheatrum sapientiae aeternae*, 1609;
gravure van het 'Oratorium-Laboratorium'

Collectie BPH

Voorwoord

Alchemie aan de Amstel. Over hermetische geneeskunst: een titel die aangeeft dat de tentoonstelling zich voornamelijk richt op het alchemistisch bedrijf in Amsterdam – en wel in de zeventiende eeuw, om precies te zijn. Toch heeft een andere stad in de Republiek, namelijk Leiden, een grote rol gespeeld ten aanzien van de alchemistische praktijken die werden uitgevoerd in de laboratoria in de hoofdstad. De Universiteit van Leiden was de eerste die in 1669 een universitair laboratorium inrichtte, naast het al langer bestaande anatomische theater en de botanische tuin. Dit *laboratorium chemicum* kwam mede tot stand dankzij de inspanningen van de Leidse hoogleraar medicijnen Franciscus de le Boë Sylvius. Sylvius leidde Amsterdamse studenten op van wie er minstens één, en niet de minste, zich vervolgens in zijn eigen stad toeleegde op de iatrochemie oftewel de hermetische geneeskunst. Die student was Theodoor Kerckring, aan wie in de tentoonstelling ruimschoots aandacht wordt besteed. Ook in een ander opzicht speelt Leiden een belangrijke rol. De tentoonstelling in de Bibliotheca Philosophica Hermetica sluit aan op de tentoonstelling getiteld *Leydse weelde. Groene ontdekkingen in de Gouden Eeuw* die tot 5 mei 2013 in Museum Boerhaave te zien is. *Leydse weelde* gaat o.m. in op de geneeskrachtige planten die vanuit de Nieuwe Wereld beschikbaar kwamen en het medisch arsenaal verrijkten. Daarnaast is in de Universiteitsbibliotheek van Leiden tot 31 december 2012 een tentoonstelling te zien onder de titel *Bibliotheca Pharmacia*, die de geschiedenis van de farmacie belicht aan de hand van de aan de UB geschonken collectie van een twintigste-eeuwse apotheker, Jaap van de Sande. De tentoonstellingen in Leiden en in Amsterdam liggen in elkaars verlengde en het is dan ook de hoop dat bezoekers van de ene tentoonstelling geïnspireerd worden om ook de andere twee te bezoeken. *Alchemie aan de Amstel*, de tentoonstelling die in de BPH te zien is tot 17 mei 2013, belicht een aspect van de alchemie dat aan de twee Leidse tentoonstellingen gerelateerd is: alchemie in dienst van de geneeskunst, zoals de spraakmakende medische hervormer Paracelsus dat al voorstond.

Deze tentoonstelling is verrijkt met bruiklenen uit particuliere en institutionele collecties. Wij danken daarom de bruikleengevers: Hester Albach, Cis van Heertum, Museum Boerhaave en de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, en in het bijzonder de samenstellers van de Leidse tentoonstellingen, Esther van Gelder (Museum Boerhaave) en Kasper van Ommen (Universiteitsbibliotheek Leiden).

Esther Oosterwijk-Ritman
Directeur en bibliothecaris
Bibliotheca Philosophica Hermetica

Portret van Theodoor Kerckring door Jürgen Ovens, ca. 1660

Collectie Kunsthalle, Hamburg

Inleiding

Alchemie aan de Amstel: over hermetische geneeskunst

In 1660 is Theodoor Kerckring, student medicijnen in Leiden onder de iatrochemicus Franciscus De le Boë Sylvius, twee en twintig jaar oud. Rond die tijd laat hij zich portretteren door Jürgen Ovens, een leerling van Rembrandt die zich tussen 1657 en 1663 weer in de Republiek had gevestigd en daar onder meer een portret van Jan Amos Comenius maakte.¹ De rijk geklede medisch student wordt afgebeeld in een interieur dat verwijst naar het (natuur) wetenschappelijk bedrijf: op de achtergrond is een hemelglobe van Jodocus Hondius te zien,² op tafel een paar gebonden boeken, een ganzenveer in een inktpot die weer als presse papier dient voor een beschreven rol perkament waar Kerckring nadrukkelijk naar lijkt te wijzen. Het citaat op de rol is afkomstig uit het voorwoord van Seneca's *Quaestiones naturales*, boek 1: 'Nisi ad haec admittere non fuerat operae pretium nasci': als ik mij hier niet mee bezig mocht houden, wat voor zin zou het dan hebben om te zijn geboren?, lijkt Kerckring dus als motto te hanteren.

In zijn natuurwetenschappelijke werk *Quaestiones naturales* beveelt Seneca onder meer de bestudering van de kosmos en zijn geheimen aan – dat maakt de hemelglobe in het schilderij een toepasselijk attribuut. Onmiddellijk voorafgaand aan het citaat dat op de rol staat te lezen geeft Seneca een korte uiteenzetting over dat deel van de filosofie dat zich bezighoudt met goddelijke zaken, en zich dus niet beperkt tot het louter zichtbare, maar beseft dat er iets hogers en schoners is, dat door de zichtbare natuur aan ons oog wordt onttrokken.³ Of Kerckring eveneens wilde verwijzen naar deze vooraf-

1 Afbeelding van Kerckrings portret met toestemming van de Kunsthalle te Hamburg, waar het schilderij zich sinds 1862 bevindt.

2 Met dank aan Diederick Wildeman, conservator Zeevaartkunde, Scheepvaartmuseum Amsterdam, die de globe identificeerde als een hemelglobe van Hondius (eerste staat 1613; tweede staat 1640). Zie ook: Peter van der Krogt, *Globi Neerlandici: The production of globes in the Low Countries*. Utrecht 1993.

3 Zie Michael von Albrecht, *Word und Wandlung: Senecas Lebeskunst*. Leiden

gaande bespiegeling en deze dus bekend achtte bij de toeschouwer, of dat het citaat, in combinatie met de hemelglobe, vooral zinspeelt op zijn onderzoeksgeest, is vooralsnog onbekend.⁴ Wel is zeker dat hij in de tweede helft van de jaren '50 van de zeventiende eeuw de Latijnse school van Franciscus van den Enden heeft bezocht en naar eigen zeggen via Van den Enden, zijn latere schoonvader, gegrepen werd door de alchemistische kunst.⁵ In 1659 ging hij vervolgens in Leiden medicijnen studeren onder De le Boë Sylvius, waardoor het aannemelijk is dat hij zich onder diens bezielende leiding verder heeft verdiept in de iatrochemische geneeskunst. Andreas Frisius, een vriend van Kerckring en ook de uitgever van zijn werken, beweerde in ieder geval dat Kerckrings reputatie als iatrochemisch arts al rond 1663 stevig gevestigd was in Amsterdam:

Wie staat niet versteld wanneer hij u ... toegelaten ziet tot het binnenste heiligdom der geneeskunde, waarmee u niet alleen de oude beoefenaren van die kunst evenaart, maar u ook zulke wonderbaarlijke zaken in de praktijk weet te volbrengen, dat niemand begrijpen kan op welke geneesmeesters-Parnassus u heeft gesluimerd, om zo plotseling als eerste onder de artsen te kunnen optreden. Het volk aanbidt u; lieden van aanzien vereren u, vorsten trachten de jongeling van vijf-en-twintig jaren aan zich te binden, omdat zij zien, begrijpen en vernemen, dat u, niet door een gelukkig toeval, maar door een vaste en welgegronde methode, wonderen van geneeskunst tot stand brengt ver boven de gemene maat.⁶

2004, pp. 113-114.

4 Hester Albach bereidt een biografie voor van Theodoor Kerckring die uitgebracht gaat worden door uitgeverij Athenaeum.

5 Theodoor Kerckring, *Spicilegium anatomicum*. Amsterdam, A. Frisius, 1670, p. 200.

6 Zie K.O. Meinsma, *Spinoza en zijn kring*, Utrecht 1980, pp. 139-140. De lofrede op Kerckring is opgenomen in het voorwoord van Andreas Frisius bij Fortunio Liceti, *De monstris*, Amsterdam 1665, *3r-*4v, een werk over anatomische afnormaliteiten.

Welke ‘vaste en welgegronde methode’ en welke ‘wonderen van geneeskunst’ zal Kerckring op zijn conto hebben kunnen schrijven? Volgens de geannoteerde editie die hij in 1671 uitbracht van de *Curus triumphalis antimonii*, een aan een veertiende-eeuwse Benedictijner monnik genaamd Basilius Valentinus toegeschreven lofzang op antimoon, past hij de iatrochemische methode toe. Dat betekent dus dat hij geneesmiddelen in het laboratorium vervaardigt voor inwendig en uitwendig gebruik, en wel op basis van antimoon. Zijn reputatie moet tot ver buiten Amsterdam zijn doorgedrongen want hij vermeldt dat hij een patiënte die hem om een *second opinion* vroeg nadat een beroemde chirurg uit Oirschot een borstamputatie had voorgesteld als uiterste redmiddel, op basis van een antimoonbalsem binnen een paar maanden van haar ernstige kwaal had verlost. Deze chirurg noemt hij weliswaar niet met name, maar voor de goede verstaander uit die tijd kan deze niemand anders zijn geweest dan de befaamde chirurg Arnold Fey jr. Waar beroemde chirurgen machteloos moesten toekijken, kon de iatrochemicus dus inderdaad wonderen verrichten!

Kerckring speelt een belangrijke rol in de tentoonstelling omdat hij kan gelden als exemplarisch voor de beoefening van de iatrochemie in de Republiek in de zeventiende eeuw. Iatrochemisten waren volgelingen van Paracelsus, de zestiende-eeuwse medisch hervormer uit Zwitserland die alchemie aanwendde voor geneeskundige doeleinden. Paracelsus kreeg in de loop van de tijd vele bijnamen toegevoegd van vriend en vijand, waaronder die van ‘Trismegistus Germanus’,⁷ de Duitse Hermes Trismegistus. Hij hing dan ook een hermetisch en neoplatoons wereldbeeld aan waarin de microkosmos en de macrokosmos onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn,⁸ zoals

7 Carlos Gilly, “Theophrastia Sancta”, p. 173. Minder vleidend was de ‘Woudezel van Einsiedeln’, naar het dorp waar Paracelsus geboren was, en naar zijn ongepolijste manieren. Paracelsus zelf droeg de spotnaam ‘Waldesel von Einsiedeln’ als geuzennaam in o.m. zijn *Buch Paragranum*, waarin hij zijn aan de medische canon vasthoudende collega's toevoegde dat zelfs zijn schoenveters geleerder waren dan de hele Galenus en Avicenna bij elkaar, geciteerd in Andrew Weeks, *Paracelsus*, p. 96.

8 Allen G. Debus, ‘Paracelsianism’, p. 226.

zo fraai uitgebeeld in de beroemde gravure van Matthaeus Merian, die de tekst van de hermetische *Tabula smaragdina* begeleidt ('dat wat boven is, is als dat wat beneden is'). Paracelsus hield zijn collega's tevens voor dat zij zich niet moesten verlaten op traditionele medische autoriteiten maar de krachten moesten leren kennen die actief zijn in de natuur en in de kosmos – om de mensheid te helen en om daarmee inzicht te verkrijgen in de goddelijke schepping.

Als iatrochemisch arts biedt Kerckring in zijn *Commentarius in currum triumphalem* alchemistische procédés die ook nu nog zouden kunnen worden uitgevoerd – zoals de wetenschapshistorici William Newman en Lawrence Principe nog vrij recent de notitieboeken van de Amerikaanse alchemist George Starkey ter hand namen en er succesvol experimenten mee verrichtten in een laboratorium, zo zou waarschijnlijk ook het volgende recept van Kerckring kunnen worden gevolgd – zonder misschien ook daadwerkelijk het resultaat als medicijn aan te bieden aan nietsvermoevende patiënten:

Men neme zuiver *vitrum antimonii*, geprepareerd zoals Basilius ons hier voorhoudt, smelt deze in een kroes, en houdt het zolang in beweging totdat een derde is verbrand. Laat het dan afkoelen, en vermaal het tot een fijn poeder. Giet daarop uiterst gerectificeerde wijngeest tot drie vingers hoog boven het poeder; sluit de kolf stevig af en laat de stof drie maanden circuleren; vervolgens dient de wijngeest geabstraheerd te worden door middel van destillatie, of, als deze rood doortrokken is (hetgeen altijd het geval zal zijn, als je op de juiste wijze te werk bent gegaan), giet het dan slechts af en houd het apart; dit is namelijk een uitstekend medicijn.

Er staan vele van dergelijke praktische laboratoriumaanwijzingen in Kerckrings *Commentarius*. Maar de intentie waarmee het iatrochemische werk volgens Kerckring moet worden verricht is doortrokken van mystieke motieven. De collega-iatrochemici wordt voorgehouden dat oprecht gebed, of meditatie op het goddelijke, er voor zorgt dat:

het mysterie van alle grote dingen zal worden geopenbaard en zo bewijst hoe geschikt het gebed wel niet is om zowel spirituele en eeuwige zaken als stoffelijke en vergankelijke goederen te verwerven: en als een gebed wordt ingevuld niet met een veinzend maar met een oprecht hart dan zul je zien dat er niets beter is om datgene wat je wenst te verkrijgen. Laat dit voldoende zijn aangaande het gebed, dat Basilius en alle filosofen niet voor niets vereisen als noodzakelijke inleiding op het Werk.

Uiteraard was niet iedere iatrochemicus per definitie een oprecht en onbaatzuchtig mens. Kerckring keert zich expliciet tegen diegenen onder de iatrochemici 'die alleen maar geldelijk gewin voor ogen hebben, en zo een edele kunst zonder meer ondergeschikt maken aan inhaligheid, de ergste van alle ondeugden'. Daarnaast werd de iatrochemische praktijk niet alleen door aanhangers van Galenus met argwaan of spot bekeken. De in de Republiek praktiserende arts Johannes Fridericus Helvetius, die beweerde een succesvolle transmutatie te hebben uitgevoerd in 1667, wordt belachelijk gemaakt met zijn 'chymische snorrepipen' (oftewel rommel) in het anonieme *Elk besiet sig selve*, een bijdrage aan een beroemde en beruchte medische pamflettenstrijd uit de jaren 1677-1678. Van een andere arts, blijkbaar ook een iatrochemicus, wordt in datzelfde pamflet beweerd dat 'Hij soude seer familaer met de geest van Parazelsus, en Cornelius Agrippa wesen, en weet wonderlijck de Lemuribus, & spectoris [sic] de clavibus sympathiae, septem metallorum, de signis hycroglyphicis [sic], & cabalistiche de annis climacteris te spreekken'.⁹ Paracelsus, Agrippa, Ludwig Lavaters pamflet *De spectris, lemuribus et magnis*, waar Spinoza nog een vermakelijke eigen pennenstrijd over voerde met Hugo van Boxtel, de zeven metalen die er toe doen

⁹ *Elk besiet sig selven*, s.l., s.n., 1678, p. 6, p. 9. De arts die blijkbaar kon lezen en schrijven met de geesten van Paracelsus en Henricus Cornelius Agrippa wordt 'Dr van Ieperen' genoemd. Een Emanuel van Iperen, wiens *Dissertatio medica inauguralis, de iliaca passione* werd uitgebracht in 1671, figureert in een ander pamflet in deze pamflettenstrijd, zie Marianne Peereboom, 'Lisje Jans haar kous ley aan duygen. Een medische pamflettenstrijd in Amsterdam', in: *Vingerafdrukken*, pp. 91-105.

in de transmutationele alchemie, het op kabbalistische wijze uitspraken doen over de climacterische jaren en zo verder, alles wordt op één vermakelijke hoop gegoooid. Dergelijke spotschriften zorgden voor leven in de brouwerij van de Republiek, maar dit laat niet onverlet dat het streven van iatrochemici als Kerckring, en iemand als Goossen van Vreeswyk, de bekende bergmeester die eveneens de ‘goddelijke filosofie van Hermes’ aanhing, oprecht was, en dat zij hun werk in de laboratoria uitvoerden ten dienste van de medemens.

Cis van Heertum

Alchemy on the Amstel: on Hermetic medicine

The exhibition was made possible through loans from the collections of Museum Boerhaave, Netherlands Cultural Heritage Agency (RCE), Hester Albach and Cis van Heertum

Bibliotheca Philosophica Hermetica
Bloemstraat 13-19
1016 KV Amsterdam

www.ritmanlibrary.com

Hermes series no. 23

Cover: The *Triumph-Wagen Antimonii* as represented by Burghard de Groot, see no. 45

Alchemy on the Amstel on Hermetic medicine

Catalogue of an exhibition
in the Bibliotheca Philosophica Hermetica
15 October 2012 - 17 May 2013
Compiled by Cis van Heertum

Amsterdam
In de Pelikaan 2012

Colophon

Visiting address:

Bloemstraat 13-19

T +31 20 625 80 79

Postal address:

Bloemstraat 13-19

1016 KV Amsterdam

E bph@ritmanlibrary.nl

I www.ritmanlibrary.com

Opening hours:

The library is open from Monday through Friday

10:00-12:30 and 13:30-17:00 (closed 12:30-13:30).

Advance appointments by telephone or e-mail are appreciated.

Compiled by Cis van Heertum

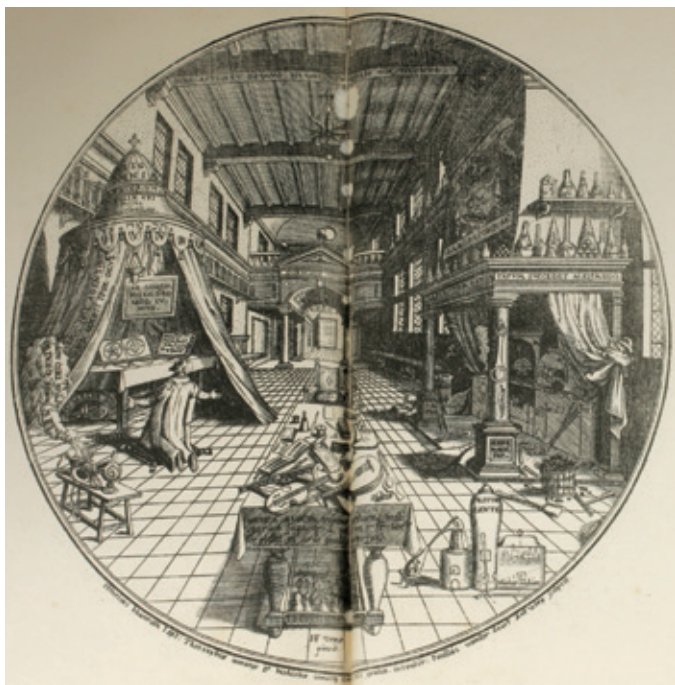
Design by Multimediation

© Bibliotheca Philosophica Hermetica

ISBN/EAN: 978-90-71608-00-1

Contents

Preface	Esther Oosterwijk-Ritman	7
Introduction and catalogue	Cis van Heertum	11
Works consulted		64

Heinrich Khunrath, *Amphi-theatrum sapientiae aeternae*, 1609;
engraving of the 'Oratorium-Laboratorium'

BPH Collection

Preface

Alchemy on the Amstel. On Hermetic medicine: a title which indicates that the present exhibition mainly deals with the 'business of alchemy' in Amsterdam – in the seventeenth century, to be precise. Yet it was another city, namely Leiden, which played a role of major importance with respect to the alchemical practices pursued in the laboratories in the city on the Amstel. The University of Leiden was the first university in the Dutch Republic to establish a laboratory to complement the already existing anatomical theatre and the botanical garden. This *laboratorium chimicum* came into existence partly due to the efforts of the Leiden professor of medicine Franciscus de le Boë Sylvius. Sylvius of course also trained students from Amsterdam, one of whom, and not the least among equals, then continued to practise iatrochemistry, or Hermetic medicine, in his own city. That student was Theodor Kerckring, who forms one of the foci of the exhibition.

Leiden plays an important role in another respect as well. The exhibition in the Bibliotheca Philosophica Hermetica is running in conjunction with *Leyden's luxuriance, Green Discoveries in the Golden Age*, an exhibition on show in Museum Boerhaave in Leiden until 5 May 2013. *Leyden's luxuriance* also devotes attention to medicinal plants that came to Europe from the New World to enrich the pharmacopoeia. In addition, the University Library Leiden presents an exhibition until 31 December 2012 under the title *Bibliotheca Pharmacia*, highlighting the history of pharmacy on the basis of a collection donated to the University Library by a twentieth-century apothecary, Jaap van de Sande. The exhibitions in Leiden and in Amsterdam complement each other, and it is our hope that visitors to any of these three exhibitions may be inspired to visit the other two. *Alchemy on the Amstel*, the exhibition now showing in the BPH until 17 May 2013, dwells on an aspect of alchemy which is related to the two Leiden exhibitions: alchemy in the service of medicine, as already advocated by the famous medical reformer Paracelsus.

This exhibition has been enriched by loans from private and institutional collections. It is therefore my pleasure to conclude by thanking the lenders: Hester Albach, Cis van Heertum, Museum Boerhaave and the Netherlands Cultural Heritage Agency, and in particular the curators of the Leiden exhibitions, Esther van Gelder (Museum Boerhaave) and Kasper van Ommen (University Library Leiden).

Esther Oosterwijk-Ritman
Director and Librarian
Bibliotheca Philosophica Hermetica

Portrait of Theodor Kerckring by Jürgen Ovens, ca. 1660

Kunsthalle Collection, Hamburg

Introduction

Alchemy on the Amstel: on Hermetic medicine

Around 1660 Theodor Kerckring, a twenty-two year old student of medicine in Leiden under the chymical physician Franciscus De le Boë Sylvius, had his portrait painted by Jürgen Ovens, a pupil of Rembrandt who between 1657 and 1663 had settled for the second time in the Dutch Republic, where Jan Amos Comenius amongst others sat for him.¹ The richly dressed medical student is portrayed in an interior full of allusions to the world of science and scholarship: in the background we see a celestial globe by Jodocus Hondius,² on the table a couple of bound books, a quill in an inkpot serving as a paper weight for a scroll of parchment which Kerckring emphatically appears to be pointing at. The words on the scroll are taken from the preface of Seneca's *Quaestiones naturales*, Book 1: 'Nisi ad haec admitterer non fuerat operae pretium nasci': if I were not allowed to occupy myself with this, what good would it be to have been born?, seems to be a motto that appealed to Kerckring.

In *Quaestiones naturales*, a work of natural science, Seneca recommends the study of the cosmos and its mysteries – this makes the celestial globe an apt attribute. Immediately preceding the quotation which can be read on the scroll, Seneca offers a brief explanation of that part of philosophy which is concerned with divine matters, and which is therefore not confined to the visible world, but is aware that there is something more elevated and more beautiful, which is concealed from our sight by nature.³ Whether Kerckring also want-

1 Reproduction of Kerckring's portrait by permission of the Kunsthalle in Hamburg, which acquired the painting in 1862.

2 I am grateful to Diederick Wildeman, nautical collection curator, Scheepvaartmuseum Amsterdam, who identified the globe as one most probably manufactured by Hondius (first state 1613; second state 1640). See also: Peter van der Krogt, *Globi Neerlandici: The production of globes in the Low Countries*. Utrecht 1993.

3 See Michael von Albrecht, *Word und Wandlung: Senecas Lebeskunst*. Leiden 2004, pp. 113-114.

ed to allude to the preceding passage in Seneca, which he would then assume to be familiar to the spectator, or whether the quotation, in combination with an object like the celestial globe, primarily points to the spirit of inquiry animating the young student, is as yet unknown.⁴ What is certain is that he attended the Latin school of Franciscus van den Enden in the second half of the 1650s and also that by his own admission Van den Enden, who was to become his father-in-law, imbued in him a passion for alchemy.⁵ In 1659 he went to Leiden to study medicine under De le Boë Sylvius, which makes it likely that he was encouraged to turn to iatrochemical medicine under his inspiring guidance. Andreas Frisius, a friend of Kerckring who also published his works, at any rate claimed that Kerckring's reputation as a chymical physician was already firmly established in Amsterdam around 1663:

Who cannot but marvel to see you ... so suddenly admitted to the inner sanctuary of medicine, equalling not only the senior practitioners of that art, but also managing to bring about such miraculous things that nobody can understand on which medical Parnassus you were slumbering before rising to become first among physicians. The people worship you; men of standing revere you, princes try to engage the twenty-five-year old because they see, understand and are told that you, not by some happy coincidence, but by a firm and profound method, have managed to perform miracles of medicine far above the ordinary.⁶

Which 'firm and profound method' and which 'miracles of medicine' are here referred to? According to the annotated edition Kerckring published in 1671 of the *Currus triumphalis antimonii*, a

4 Hester Albach is preparing a biography of Theodor Kerckring, to be published by Athenaeum publishers, Amsterdam.

5 Theodor Kerckring, *Spicilegium anatomicum*. Amsterdam, A. Frisius, 1670, p. 200.

6 See K.O. Meinsma, *Spinoza en zijn kring*, Utrecht 1980, pp. 139-140. The panegyric on Kerckring in the preface by Andreas Frisius to Fortunio Liceti, *De monstris*, Amsterdam 1665, *3r-*4v, a work on anatomical abnormalities.

panegyric on antimony allegedly written by a fourteenth-century monk called Basilius Valentinus, he applied iatrochemical methods. This means that he prepared medicines in the laboratory for internal and external use, and on the basis of antimony. His reputation must have travelled far beyond Amsterdam, because at one point he recounts the story of a patient who came to see him for a second opinion after a famous surgeon from Oirschot had told her the only remedy left was a mastectomy. Kerckring had managed to cure her of her desperate affliction within a few months thanks to an antimony balsem. Although he does not mention the surgeon by name, his contemporary readers must have known the surgeon referred to was the renowned Arnold Fey jr. Where famous surgeons only had desperate remedies in store, the chymical physician could indeed perform miracles!

Kerckring plays an important role in the exhibition because he is exemplary of the practice of iatrochemistry in the seventeenth-century Dutch Republic. Chymical physicians were followers of Paracelsus, the sixteenth-century medical reformer who advocated the use of alchemy for medical purposes. Paracelsus was given many epithets by friends and foes alike, amongst which ‘Trismegistus Germanus’,⁷ the German Hermes Trismegistus. He is certainly to be associated with the Hermetic and neo-platonic worldview in which the microcosmos and the macrocosmos are intrinsically related,⁸ as shown in the beautiful engraving by Matthaeus Merian, which illustrates the text of the *Tabula smaragdina* (‘that which is above, is like that which is below’). Paracelsus also told his colleagues that they should not blindly rely on medical authorities but instead should seek to fathom the forces active in nature and in the cosmos – to heal mankind but also to learn about God’s creation.

7 Carlos Gilly, “Theophrastia Sancta”, p. 173. Less flattering was the ‘forest donkey of Einsiedeln’, after the village where Paracelsus was born, and after his uncouth manners. Paracelsus himself proudly adopted the name ‘Waldesel von Einsiedeln’ in for instance his *Buch Paragranum*, in which he also challenged his traditionalist medical colleagues: even his shoestrings were more learned than Galen and Avicenna, quoted in Andrew Weeks, *Paracelsus*, p. 96.

8 Allen G. Debus, ‘Paracelsianism’, p. 226.

As a iatrochemical physician Kerckring described alchemical operations in his *Commentarius in currum triumphalis* which can probably still be carried out today. Just as the historians of science William Newman and Lawrence Principe fairly recently studied the notebooks of the American alchemist George Starkey and successfully conducted experiments in a laboratory setting, the following recipe by Kerckring might be tried – without perhaps offering the result to unsuspecting patients:

Take pure Glass of Antimony, made as Basilius here teacheth, melt it in a Crucible, and keep it in flux so long until a third part be consumed. Then let it cool, and grind the same to an Impalpable Powder, upon which pour Spirit of Wine highly rectified, until it stand three fingers above the Powder; close the Vessel firmly, and circulate the Matter for three Moneths; then by Distillation abstract the Spirit of Wine, or if it be tinged with Redness (which always will be if you have rightly operated) only pour it off, and keep it apart; for it is an excellent Medicine (tr. Richard Russell, *The Triumphant Chariot of Antimony*, 1678).

There are many such practical directions for the laboratory in Kerckring's *Commentarius*. But the intention with which according to Kerckring the alchemist must set about his iatrochemical business is tinged with mysticism. He admonishes his colleagues that sincere prayer, or meditation on things divine, ensures the unfolding of:

the mystery of all great things, and shews how available Prayer is for the obtainment of things Spiritual and Eternal, as well as Corporal and perishing goods: and when Prayer is made with a Heart not feigned, but sincere; you will see that there is nothing more fit for the acquiring of what you desire. Let these suffice to be spoken of *Prayer*, which *Basilius* and all *Philosophers* with him do not vainly require, as an Introduction to Chymistry (tr. Richard Russell, *The Triumphant Chariot of Antimony*, 1678).

Naturally not every chymical physician was a sincere and selfless person, and Kerckring has therefore ‘no respect to Others, who aim at nothing but Riches, and would make so noble an Art subservient to Avarice, the worst of all Vices’. Nor were chymical physicians only regarded with suspicion or mockery by followers of Galen. The Swiss physician Johannes Fridericus Helvetius, who claimed to have carried out a successful transmutation in 1667, was ridiculed together with his ‘chymical junk’ in the anonymous pamphlet *Elk besiet sig selve*, a contribution to a medical controversy in Amsterdam raging in the years 1677-1678 that was as famous as it was notorious. Another physician, apparently also a practitioner of iatrochemistry, is described in the same pamphlet as someone who ‘was apparently greatly familiar with the ghosts of Paracelsus and Cornelius Agrippa, and can tell you most curious things about De Lemuribus, & spectoris [sic] de clavibus sympathiae, septem metallorum, de signis hycrogliphicis [sic], & cabalistiche de annis climacteris.’⁹ Paracelsus, Agrippa, Ludwig Lavater’s pamphlet *De spectris, lemuribus et magnis*, which caused Spinoza to cross swords with Hugo van Boxtel, the seven metals of transmutational alchemy, cabbalistic pronouncements on the climacteric years and the like – everything is thrown in to produce a humorous concoction. Such mockeries thrilled the people of Amsterdam and the Republic, but all the same the iatrochemical pursuits of physicians like Kerckring and of metallurgists like Goossen van Vreeswyk, a follower also of ‘the divine philosophy of Hermes’, were absolutely sincere, and their work in the laboratories of Amsterdam was carried out for the benefit of mankind.

Cis van Heertum

⁹ *Elk besiet sig selven*, s.l., s.n., 1678, p. 6, p. 9. The physician who was apparently so intimate with the ghosts of Paracelsus and Henricus Cornelius Agrippa is referred to as ‘Dr van Ieperen’. One Emanuel van Iperen, whose *Dissertatio medica inauguralis, de iliaca passione* came out in 1671, features in another pamphlet contribution to this medical controversy, see Marianne Peereboom, ‘Lijsje Jans haar kous ley aan duygen. Een medische pamflettenstrijd in Amsterdam’, in: *Vingerafdrukken*, pp. 91-105.

